

УДК 378.091.26

РАДІОНОВА Н.

Київський національний університет технологій та дизайну

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

Мета. *Визначення шляхів модернізації фінансування освіти в межах державних і недержавних джерел.*

Методика. *Використані загальновідомі методи нормативно-правового дослідження та причинно - наслідкових зв'язків.*

Результати. *В статті представлено результати досліджень шляхів удосконалення фінансування освіти в межах державних та альтернативних джерел.*

Наукова новизна. *Розглянуті основні напрями вдосконалення державних та додаткових джерел фінансування вищої освіти у країні.*

Практична значимість. *Аргументовані пріоритети шляхів вдосконалення фінансування у сфері вищих навчальних закладів в країні.*

Ключові слова. *державне фінансування, альтернативне фінансування, додаткові джерела фінансування, витрати на освіту.*

Система фінансування освіти, яка існує сьогодні в Україні, була, по суті, сформована ще за радянських часів, а в незалежній Україні вона була лише модифікована, проте не більше. Існуюча система безумовно є консервуючою, вона лише дозволяє на певному рівні підтримувати існуючу систему освіти та науки, проте не дозволяє розвивати її.

Дослідити державні та альтернативні джерела фінансування вищих навчальних закладів та визначити резерви їх збільшення та раціонального використання.

Освіта належить до найважливіших напрямків державної політики України. Держава повинна виходити з того, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення міжнародного авторитету і формування позитивного іміджу нашої держави, зміцнення її конкурентоспроможності на міжнародній арені, створення умов для самореалізації кожної особистості.

Дослідження впливу глобалізації на процеси модернізації в освітній галузі проводили українські вчені, зокрема В. Андрущенко, В. Кремень, Є. Пінчук, Ю. Ткачук, Л. Хижняк й ін. та зарубіжні фахівці М. Квієк, Н. Канаєв, Г. Макбурни, А. Семьонова, С. Семьонов, Ю. Яковец.

Проблеми, пов'язані з фінансуванням вищої освіти, є предметом обговорення та дослідження в багатьох країнах. Чимало вчених зі всього світу пропонують різноманітні способи підвищення ефективності

системи фінансування вищої освіти і забезпечення її стабільного розвитку. Зокрема, проблемам фінансування вищих навчальних закладів присвячені праці зарубіжних та вітчизняних вчених, таких, як: В. Андрущенко, Ю. Богач, К. Грищенко, С. Єрохін, В. Куценко, О. Поліщук, А. Сидоренко, А. Чухно та інші. Однак, недостатність впровадження в практику вищих навчальних закладів альтернативних джерел фінансування потребують подальших досліджень.

Згідно з даними Держстату України, можна побачити, що кількість вищих навчальних закладів як і кількість студентів у закладах поступово зменшується (Табл. 1).

Таблиця 1

**Кількість вищих навчальних закладів і кількість студентів
у 2012-2015 рр. [8]**

Роки	Кількість ВНЗ закладів:		Кількість студентів у ВНЗ закладах:, тис.	
	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації
2012/13	489	334	345,2	1824,9
2013/14	478	325	329,0	1723,7
2014/15	387	277	251,3	1438,0

Ця ситуація не може бути розглянута лише як негативна. Дійсно, сьогодні постає питання про якість освіти, яка не може бути підвищена кількістю навчальних закладів. Мова йде про розвиток вищих навчальних закладів дійсно високого рівня, які б не тільки надавали високий рівень знань, а й були брендами. Ті академії, інститути, університети, які не в змозі показати високий рейтинг повинні злитися з більш «потужними» навчальними закладами. Однак зменшення кількості вищих навчальних закладів не вирішує проблему їх фінансування. Коли говорять про економію фінансів за рахунок освіти, то це звучить дико. Разом з тим не менш дикою є спроба збереження існуючої системи фінансування української освіти та науки, яка прикривається популістським гаслами про захист українських педагогів та науковців. Серед основних проблем, пов'язаних з фінансуванням державних вищих навчальних закладів, можна виділити:

- неефективність існуючих критеріїв для визначення обсягів фінансування ВНЗ,
- залежність державних ВНЗ від фінансування з державного (обласного) бюджету,

- слабкий зв'язок ВНЗ і роботодавця (бізнесу),
- відсутність практик альтернативного фінансування ВНЗ,
- несправедлива система оплати праці науково-педагогічних працівників.

Загальноприйнятою є практика, коли обсяг фінансування освіти встановлюють у відсотках від ВВП. Однак цей показник має пряму залежність від рівня розвитку економіки країни: чим вище є рівень розвитку економіки (величина ВВП), тим більший обсяг фінансових ресурсів має вища освіта. Тому, незважаючи на те, що номінально затрати на освіту в Україні мають досить високий рівень в порівнянні з іншими країнами, фактичні суми загальних витрат на освіту на душу населення є досить низьким (табл. 2).

Таблиця 2

Основні показники рівня фінансування освіти в різних країнах

Показники	Індія	Японія	Китай	Росія	Німеччина	Півд. Корея	Польща	Україна	США	Франція
ВВП на душу населення, дол. США	3339	33785	7519	19833	37430	28797	19908	3870	46588	34256
Загальні витрати па освіту, % ВВП	3,2	3,8	4	4,1	4,6	5	5,1	5,3	5,4	5,9
Державні витрати на вищу освіту, % ВВП	1,3	0,5	-	1,2	1,1	0,7	1,1	2,3	1,0	1,3
Загальні витрати на освіту на душу насел., дол. США	106,8	1283,8	300,8	813,1	1721,8	1439,8	1015,3	205,1	2515,7	2021,1
Витрати на одного студента за рік	-	15957	-	7749	15711	9513	19269	3121	29201	14642

Одна з найбільш значущих відмінностей поточного стану системи освіти України полягає у значно нижчих, ніж у розвинутих країнах, абсолютних показниках фінансування. Якщо у відносному вимірі (частка витрат на освіту у ВВП) зведений освітній бюджет України є за світовими стандартами високим, становлячи більше 5 % ВВП, то абсолютні обсяги ВВП України є значно нижчими, ніж відповідні показники європейських країн зі аналогічною кількістю населення. Наприклад, від Польщі – менші приблизно у п'ять разів, від США – у дванадцять разів. Менші за Україну загальні витрати на освіту на душу населення спостерігаються лише у Індії. При цьому понад 90 % державних інвестицій в галузь освіти в Україні спрямовується на утримання – заробітну плату, сплату комунальних послуг, харчування та ін. [4], тобто переважна частина коштів, що витрачаються на систему освіти, йде на підтримання поточного стану, а не на розвиток.

Не має сенсу говорити про те, що стаття 61 Закону України «Про освіту» визначає необхідний обсяг бюджетних асигнувань на сферу освіти у розмірі не менш 10% від валового внутрішнього продукту. Однак, проаналізувавши фактичні видатки на освіту, можна побачити, що з моменту набуття незалежності Україні жодного разу не вдавалося вийти на такий рівень фінансування освіти. Сьогодні державне фінансування освіти фактично зведено до забезпечення засобами до існування педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників.

Варто зауважити, що приватні інвестиції в систему вищої освіти у розвинутих країнах не обмежуються безпосередньою платою за навчання. Суттєві надходження ВНЗ отримують у вигляді різноманітних пожертв від благодійників та як оплату за здійснювані для приватних компаній наукові дослідження і прикладні розробки. У свою чергу розвинуті системи студентського кредитування дають змогу громадянам оплачувати навчання протягом тривалого періоду після його закінчення, таким чином значною мірою перекладаючи витрати на банківські системи відповідних країн. Частка приватного фінансування вищої освіти є більшою у країнах, де вищу освіту мають більше громадян. Крім того, поступове зростання частки приватного фінансування освіти (особливо це стосується ВНЗ) у розвинутих країнах в цілому не відбувається за рахунок скорочення державного фінансування: обсяги і державного, і приватного фінансування постійно зростають, проте зростання приватного фінансування має вищі темпи.

Саме в економічній царині відзначається одна з визначальних тенденцій розвитку глобальної системи освіти, яка полягає у постійному швидкому зростанні освітніх бюджетів упродовж останніх 15 років. Загальний обсяг світового ринку освітніх послуг у 2012 році становив понад 4,4 трлн доларів (що майже втричі більше сукупного військового

бюджету усіх країн світу), тоді як 2000-го – 2,3 трлн доларів. За прогнозами фахівців, які передбачають збереження і навіть підвищення високих поточних темпів зростання світового освітнього ринку, 2017-го року його обсяг перевищуватиме 6,3 трлн доларів, при цьому найбільші обсяги зростання фінансування припадуть на вищу освіту та державну і корпоративну освіту протягом життя [8].

Прикметно, що на зростання інвестицій в освітню сферу безпосереднім чином не вплинула світова фінансово-економічна криза. Почасти це пояснюється обраною урядами переважної частини розвинутих країн стратегією щодо додаткового фінансування своїх економік і стимулювання таким чином споживчого попиту, а почасти – прагненням громадян забезпечити своїх дітей з допомогою вищої освіти кращими шансами на отримання гідної роботи. У тих країнах і тих сегментах освіти, де державне фінансування все ж скорочується, воно компенсується за рахунок приватного інвестування, в тому числі плати за навчання. Громадяни розвинутих країн, незважаючи на окремі протести, в цілому поки що погоджуються сплачувати більше за отримання вищої освіти. Також серед причин високих темпів зростання глобальної системи освіти фахівці називають збільшення кількості дорослих, що отримують додаткову освіту у тій чи іншій формі, та стрімке впровадження інформаційних технологій у навчальний процес (дистанційні курси, електронні підручники, навчальні програми, системи електронного управління навчанням тощо).

Проблема в тому, що в Україні до цього часу переважає державне фінансування освіти, хоча загальною ознакою для країн із ринковою економікою стала різноманітність джерел фінансування освіти.

Закон України «Про освіту» визначає для освітніх закладів додаткові джерела фінансування. Причому, зазначено, що: «У разі одержання коштів з інших джерел бюджетні та галузеві асигнування навчальних закладів та установ, організацій системи освіти не зменшуються». Але, на жаль, розвиток недержавних форм фінансування відбувається поступово.

По-перше, це пояснюється відсутністю економічних стимулів для підприємств та фінансових структур допомагати освітнім закладам. Для розв'язання цієї проблеми необхідно розробити механізми оподаткування, які б стимулювали підприємства до фінансування освітніх програм.

По-друге, багато керівників державних вищих навчальних закладів сьогодні живуть по принципу того, що освітній заклад повинен займатися освітньою, науковою діяльністю, а не комерційною. Здебільше такі керівники багато уваги приділяють жорсткій економії

бюджетних асигнувань, але не намагаються знайти додаткові джерела фінансування.

Одна із найбільших проблем, яка лежить на шляху реформування вищої освіти в Україні, полягає в неадекватному сприйнятті самого університету, який розглядається, як правило, і міністерським чиновником, і ректором університету як місце, яке лише надає засоби для існування викладачу та місце для навчання студенту, університет майже ніколи не розглядається як проект, який може приносити прибуток. А в сьогоdnішній складній економічній ситуації це вкрай необхідно.

Порівняльна характеристика форм фінансування освіти в межах державних та недержавних джерел наведено в табл.3.

Таблиця 3

Державні та недержавні джерела фінансування вищої освіти [10]

Форми фінансування вищої освіти	
Державна	Недержавна
<ul style="list-style-type: none"> - пряме фінансування на основі кошторисів або нормативів; - додаткове асигнування за окремими категоріальними програмами, заходами тощо; - дотацій або субвенцій для вирівнювання диспропорцій між регіонами; - фінансування специфічних програм (кредитування навчання, ваучерна освіта, харчування малозабезпечених дітей); - виділення матеріальних ресурсів, надання пільг; - за формулою, яка враховує певні кількісні та якісні показники діяльності навчального закладу; - за конкурсом. - «блокові» гранти; - на рівні минулого року. 	<ul style="list-style-type: none"> - кошти одержані на навчання, підготовку підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів; - плата за надання додаткових освітніх послуг; - кошти, одержані за науково - дослідні роботи та інші роботи, виконані закладом освіти на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян; - доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень; - кошти від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання; - кредити і позички банків, дивіденди від цінних паперів та доходи від розміщення на депозитних вкладах тимчасово вільних позабюджетних коштів; - добровільні грошові внески, матеріальні цінності одержані від підприємств, установ, організацій, громадян.

Сьогодні кожен навчальний заклад у правових рамках може залучати додаткові джерела фінансування, створювати концептуальні

основи організації фінансово-економічних відносин в освітній галузі і удосконалювати організаційно-економічні механізми функціонування системи освіти.

Висновки. Отже, підсумовуючи сказане можна відмітити, що вища освіта в Україні перебуває в ненайкращому стані (невідповідність реформ економічним реаліям, реальні бюджетні асигнування на вищу освіту не відповідають нормам законів України «Про освіту», «Про вищу освіту»). Головною метою кожного вищого навчального закладу країни має стати великомасштабна діяльність по підвищенню освітнього рівня нації, оскільки вважається, що незворотність реформ можлива тільки при підготовці не менше 25 % працездатного населення до нових соціально-економічних умов. Лише забезпечивши культурно-освітнє зростання всього народу, можна розраховувати на повноправне входження країни до співтовариства розвинутих держав світу. При цьому трансформаційні процеси мають здійснюватися не епізодично та ізольовано, а комплексно з урахуванням світових тенденцій розвитку національних освітніх систем. Ефективність проведення таких реформ залежить саме від достатності обсягу фінансування, а домінуючим джерелом сьогодні залишаються кошти державного та місцевого бюджетів, оскільки саме державі належить формування, реалізація та модернізація освітньої політики відповідно до вимог сучасності. Проте фінансування вищої освіти не може здійснюватися лише за рахунок бюджету, тому що законодавчо встановлені в освітній галузі стандарти, не відповідають можливостям їх бюджетного фінансування.

Список використаних джерел

1. Андрейчук С. К. Державне управління реформуванням вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу [Текст] : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 “Теорія та історія державного управління” / Андрейчук Станіслав Казимирович. – Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – Львів, 2007. – 21 с.
2. Андрущенко В. П. Наукова картина світу в освітньому контексті [Текст] / В. П. Андрущенко, Т. В. Андрущенко // Тематичний випуск “Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи” – додаток до теоретичного та науково-методичного часопису “Вища освіта України”. – 2008. – №4 – С.10-14.
3. Баран М. П. Модернізація вищої освіти України: роль Міжнародних організацій [Текст] / М. П. Баран // Інноваційні процеси економічного і соціально-культурного розвитку: вітчизняний та

зарубіжний досвід : тези доповідей Міжнародної конференції молодих учених і студентів. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 379 с.

4. Витрати на освіту, Research & Branding Group, 2 березня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rb.com.ua/ukr/marketing/tendency/8324/>Вакарчук І. Вища освіта України – європейський вимір : стан, проблеми, перспективи [Текст] / І. Вакарчук // Вища школа. – 2008. – №3. – С. 3-19.

5. Гаєвська Л. Демократизація управління освітою в Україні : стан, проблеми, перспективи [Текст] / Л. Гаєвська // Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування : М-ли наук.-практ. конф. за міжнародною участю. – 31 травня 2007р. : У 4 т. / за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна. – К. : Вид-во НАДУ, 2007. – Т. 2. – 314 с.

6. Дзвінчук Д. І. Освітня політика України в умовах глобалізації [Текст] / Д. І. Дзвінчук, М. П. Баран. // Вісник державної служби. – 2010. – №2. – С.49-56.

7. Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Закон України «Про освіту» від 23.05.1991 р.№ 1060-ХІІ . – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page3>

9. Касич А. О., Циган В. А. /Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу//Ефективна економіка.-№12, 2013р.. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2587>

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

РАДИОНОВА Н.

Київський національний університет технологій і дизайну

Цель. Определение путей модернизации финансирования образования в пределах государственных и негосударственных источников.

Методика. Используются общеизвестные методы нормативно-правового исследования и причинно - следственных связей.

Результаты. В статье представлены результаты исследований путей совершенствования финансирования образования в пределах государственных и альтернативных источников.

Научная новизна. Рассмотрены основные направления совершенствования государственных и дополнительных источников финансирования высшего образования в стране.

Практическая значимость. Аргументированы приоритеты путей совершенствования финансирования в сфере высших учебных заведений в стране.

Ключевые слова: *государственное финансирование, альтернативное финансирование, дополнительные источники финансирования, расходы на образование.*

WAYS OF IMPROVING THE MECHANISM OF FINANCING THE HIGH EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE.

RADIONOVA N.

Kyiv National University of Technologies and Design

Purpose. Determining the ways of modernizing the education financing within the state and non-state sources.

Methods. We used the well-known methods of regulatory investigations and cause - effect relationships.

Results. The article presents the ways of improving the financing of high education institutions within the state and other sources.

Scientific novelty. The main directions of improvement of state and additional sources of financing for high education institutions in the country.

The practical usefulness. The priorities of the ways of financing improvement in the area of high education institutions in the country are argued.

Keywords: *public funding, alternative financing, additional funding sources for education expenses.*